

I. Jelentés az E. M. E. könyvtáráról.

Tisztelt Közgyűlés!

Az 1904. évi jelentés végén álló kimutatások közül különösen kettőre hívom föl a t. közgyűlés figyelmét. Az egyikben az elmúlt év jövedelmeinek fölhasználásáról számolok be, a másikban az évi gyarapodásról. Emez különösen érdekes abból a szempontból, hogy a könyvtári élet milyen szervezetté fejlődött néhány év alatt; a másik meg azért, mert igazolja azt a régi panaszomat, hogy a könyvtár működésének mai keretében a rendelkezésre álló anyagi eszközök igazán csekélyek.

Ha eddig arról panaszkodtam, hogy nem bírunk lépést tartani a fölmerülő tudományos igények kielégítésének szükségével, ma már arról is panaszkodnom kell, hogy nem bírjuk kielégíteni a mindennapi életnek elemi szükségleteit. Csak egy pontra utalok, a könyvkötetés összegére. Ez a legnagyobb tétel kimutatásomban, két és félszer haladja meg a beszerzések összegét; a többi cím alatt felsorolt tételek jóval alatta maradnak. A könyvtár kötési szükségleteit két körülmény magyarázza. Az egyik, hogy évek hosszú során rendszeres kötetés nem volt, mert a közmondásos szegénység miatt a csekély javadalom a tárgyi beszerzésekre fordított, talán mert nem is volt meg a könyvkötés s az anyag konzerválása iránt szükséges érzék. A másik, hogy az évről-évre rohamosan gyarapodó anyag újabb és újabb szükségleteket halmozott föl. Bárhogyan történt is, előttem itt van a fenyegető jelenség, hogy a könyvtár használhatósága és a kilátásba helyezett költözökódés kárai elkerülésére, a régi fogyatkozás pótlására minden lehetőt elkövessek. Megpróbáltam, hogy az állam segítségét kérjem e célra; sajnos, a legjobb akarat mellett is, melyet e kéresemmel szemben úgy az Egyetem, mint a Minisztérium részéről tapasztaltam, eredményt nem érhettem el. A választmányhoz fordultam s itt egy 2000 koronás kölcsönnel a legelőtőbb szükségletet kielégíthettem ugyan, de csak a könyvtár évi javadalmának megterhelése árán. Alig törlesztettem le az 1901-iki nagy kölcsönt, már itt van az 1904-iki kötetési kölcsön, mely a $\frac{1}{10}$ -okon kívül 800 korona évi törlesztés összegével nyomja agyon redukált javadalmamat. Könyvtári életünk fejlettsége következtében, ezeken túl egyéb igényeink is vannak és azok sem odázhatók el. A szállítás és útszámlák költségei évről-évre nőnek, pedig ezek a legolcsóbb beszerzési forrásaink. Mert, hogy egyebet ne mondjak, a köteles nyomtatványok szállításáért fizetett összegek igen jól vannak elhelyezve. Az ajándékok beszállítása szintén költségeinket növeli, pedig azo-

kat elhanyagolni nem szabad. Így állván a dolog, komolyan föl kell vetni a kérdést, hogy gyűjteményeink létbeli érdekeiről gondoskodjunk és hogy arról miképpen gondoskodjunk. Ez a közel jövőnek olyan föladata, mely soká nem halasztható. Különösen nem, ha az új könyvtári épület fokozottabb igényeit kell szem előtt tartanunk.

A másik kimutatásnak beszélő adatai arról tanúskodnak, hogy ez évi gyarapodásunk is jóval fölülmulja az előző éveket, az egy tavalyit kivéve. De tanúskodnak másról is, arról, hogy az anyagnak szétválasztása, a gyűjtemény egyes alkotó részeinek önállósítása, a mire annak idején ígéretet tettem, az elmúlt esztendőök alatt megtörtént, és a könyvtár körébe tartozó egyes kisebb, de nem csekélyebb jelentőségű, gyűjtemények a maguk keretében helyeződtek el; továbbá, hogy ennek következtében az egész anyag és az egész gyarapodás nyilvántartása új alapokra helyeződött és szervesen rendeztetett. E czélra a régi gyarapodási naplókát kellett megszüntetnem és új berendezésű könyvelést készítenem. Az egész művelet 1903-ban történt meg és úgy, hogy 1904. januáriusával már megkezdhettem az új rendszerű könyvelést.

A könyvtár keretében önállósuló egyes osztályok külön gyarapodási naplókba vezetik évi gazdagodásukat, míg az egész gyarapodásnak összefoglaló vezetése a főnaplóban tartatik nyilván és ugyanott alkalom van az ellenőrzésre is. Az egyes osztályok részletezik a főnaplónak egy tétel alatt fölvett gyarapodását s a maguk tudományos szempontjai szerint önállóan és szabadon rendezik el anyagukat, a végleges elrendezésről szóló kimutatásukat azután a főnapló számára szolgáltatják be. Ilyen módon az igazgató kezébe fut össze, mint a hogyan onnan is indul ki, minden adat és eredmény, mely az egyes osztályok, tehát az egész könyvtár gyarapodására vonatkozik. Ilyen módon az igazgató minden perczen és minden egyes tételre hű képet rajzolhat a maga főnaplójában. Ezzel pedig meg van oldva az a gyakorlati nehézség, hogy a gyarapodásnak központilag való vezetését az egyes nagyobb vásárlások, vagy ajándékok nem hátráltatják; hogy az egyes, külön elbánásban részesülő, tárgyak az illetékes osztályokban szakszerű meghatározásra számíthatnak s a nélkül, hogy ezzel a sokszor nagyon is késleltető munkával a gyarapodási naplót nyitva tartanák. A tud. egyetem tanácsa jóváhagyása után sikerült elérnem azt, hogy a két könyvtár gyarapodása egyöntetűen és teljes nyilvántartással, az osztályok szakszerű kezelése, de az igazgató személyes fölügyelete alatt és vezetésével nyer elintézését.

Mind a két intézkedés, a melyről itt megemlékeztem, egy-egy szem abban a lánczban, melyet immár ötödik esztendeje kovácsolok. De ez évben még más szemeket is kovácsoltam.

Befejeztem a négy éve tartó reklamálást. A mit lehetett, behajtottam; a mit nem lehetett, a veszteségek rovatára írtam. A minnek fölhajtására még reménységem volt, mindazt további, esetleg törvényes eljárásra az egyetemi tanácshoz terjesztettem föl. Négy éves munka nyert ezzel befejezést. Fölszabadult két munkás kéz, mely csak a háromtizedes emlékek és tartozások kiásásával foglalkozott, és ma már eredményeket is mutathatok föl. A legesőkönnyösebb hátralékosok ügye is tisztulni, derülni kezd. De ennél lényegesebbnek és fontosabbnak tartom, hogy a könyvtár közönsége annak a tudatára kezd ébredni, hogy nyilvános könyvtárak kötelessége a kiszolgálás, de a közönség kötelessége a ránd fölött való órködés. A minisztériumtól nyert erővel elkészült a kettős példák jegyzéke és máris képessé tett arra, hogy csere útján, gyümölcsözően használhassam föl a duplumokat. A múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelősege lépéseket tett, hogy az egyes könyvtárakban fölgyűlő duplumokat hogyan lehessen értékesíteni. Mire az erre vonatkozó fölszólítás hozzánk eljutott, nekem már kész javaslatom fölött határozott a választmány, s e javaslatot illetékes helyére is juttattam. Azóta a kérdés érik, de mi duplumainkat máris értékesítjük. Az idei alkalmi esérék igazolják ezt a tényt. A Múzeum-Egylet részéről föntartott könyvtári segédőr javadalmazása, hosszsú idő után az igények és méltányosság szempontjai szerint, rendezésben részesült.

A levéltár és kézírattár anyagának végleges kialakulása is ez év eredményei közé tartozik. Lelkiismeretes munka után helyreállítottuk a két gyűjteménynek a történeti alakulás szeriut megtartandó kereteit. A gr. Kemény József nagybecsű gyűjteményét, mely kézírattárunknak alapját és egyik büszkeségét teszi, eredeti állapotába állítottuk vissza; a gr. Kemény Sámuel-félet kibontogattuk a törzs- és egyéb gyűjtemények anyagából, úgy, hogy most az is együtt van, a mennyre persze ma, ilyen későn, s minden igazoló írat vagy jegyzék hián, meg lehetett állapítani. A Mike- és másféle gyűjteménybe eltévedt anyagot is kiválasztottuk és a Kemény-féle levéltári anyaghoz esatoltuk, a mi onnan az idők folyamán elkerült, sőt a gr. Kemény rendezetlen anyagát is beosztottuk rendezett anyagába. Ily munka után már most az egyes külön álló gyűjteményeket a maguk eredeti mivoltjukban birjuk és szemlélhetjük. Ehhez hasonló határigazítást nem egyet végeztünk, mert a különféle eredetű kézíratos és levéltári anyagban számos oda nem tartozó darabot ismertünk fel, ezeket mind reponálni kellett, ha az egyes gyűjteményeket a maguk eredetiségében akartuk fölláítani. Ugyanez a munka ment végbe természetesen a levéltári gyűjtemények körében is. Meghúztuk a törvényes barázdát, határköveket raktunk le, hogy a jövőben önkényes határigazítások, vagy véletlen elszántások ne

történhessenek. S annál nehezebben ment e munka, mert a korábbi időből alig maradt reánk valami jegyzék, vagy katalógus, mely az egyes gyűjtemények eredetéről és anyagáról kellően tájékoztathatott volna. S ez a tény magyarázza meg, ha még most is fordúlhat elő eset, a mely a későbbi, kedvező körülmények szerint ily értelemben megigazításra fog szorúlni.

A kéziratár jelenlegi csoportjai a következők: gr. Kemény József kézirati gyűjteménye, gr. Kemény Sámuel kéziratai, Mike Sándor gyűjteménye, Országgyűlési irományok, az Erdélyi Múzeum Könyvtárának Kéziratai (Törzsgyűjtemény), Codexek.

A levéltár jelenlegi csoportjai a következők: az oklevelek Törzsgyűjteménye; eredeti és egykorú másolatú oklevelek; újabbkori oklevél-másolatok és kivonatok; nyomtatott oklevelek 1711-től.

Czímeres és rangemelő oklevelek.

Családi Levéltárak: egyes családok levéltárai, nagyobb, önálló és lezárt,¹ valamint kisebb és egyesített levéltárak.²

Czéhíratok.

Az elmúlt év, mint már ez adatokból is látható, a csendes és czélt tudó munka éve volt. Rendes végzendőinket végeztük a rendkívüli munkálatok mellett és megindítottuk egyben a közeli jövő előkészítését is.

A mi még fölemlítésre méltó: a nyomdai sajtótermékek ügye. A múlt évben esedékessé vált anyagot, mind Marosvásárhelyről és Kolozsvárról, mind pedig Budapestről, annak rendje és módja szerint átvettük és beszállítottuk. De csak az erdélyi főügyészségek területén gyűjtött anyagot dolgoztuk föl, mert a budapestire nézve

¹ Nagyobb családi levéltárak, külön felállítva és önállóan kezelve: Altorjai báró Apor Péter levelezése és életére vonatkozó iratok. Br. Apor Gáborné letéte, 1903-ból. — Losonczy gróf Bánffy György levéltára, gr. Bánffy György kir. főajtónálló mester letéte, 1903-ból. — Az Eszterházy grófok eszesznecki ágának levéltára. Régi. — A Gyulai és Kuun grófok levéltára, gróf Kuun Géza ajándéka. — A branyicskai Jósika bárók magyar-fenesi levéltára, 1903-ból. — A magyar-gyerőmonostori br. Kemény-család malomfalvi levéltára. Br. Kemény Pál letéte, 1903-ból. — A szárhogyi gróf Lázár-család medgyesfalvi levéltára, 1903-ból. — Széki Teleki Domokos gróf irományai. Régi. — A hadadi báró Wesselényi-család levéltára. Régi. — A csik-szentdomokosi Sándor-család levéltára, 1904. — A pókai Sárosy-család levéltára. 1903—4-ből.

² Kisebb családi levéltárak: Az albisi Barthos-család levelesládája, 1903. — A malomfalvi Benedek-család leveles-tarisznyája, 1903. — A nagykedei Fekete-család levelei, 1902. — A sárosmagyarberkeszi Katona-család levéltárának maradványa, 1904. — A kéri és pókafalvi Kathonay-család levelesládája, 1904. — Kemény Györgyné sz. br. Kemény Anna levelesládája, 1903. — A mezőbándi Kovács-család leveles-ládája, 1905. — Az egri Kovács-család levelei, 1905. — A benzédi Pap-család leveles-ládája, 1903. — A tartcsafalvi Pálffy-család levelei, 1903. — A nyárádszentimrei Balog-család levelei, 1903.

a kívánatos megegyezés az 1904. év folyamán még nem jött létre köztünk és a részesező budai könyvtár egyesület között. A továbbiakban szigorúan kötöm magamat a válaszmány adta utasításokhoz, melyeket a budai testvér-intézménnyel annak idején közöltem. Az az egy eredmény azonban már is mutatkozik, hogy e forrásból a könyvtárnak olyan gyarapodása várható, melylyel igen rövid időn belül biztosítani tudjuk könyvtárunk számára a vidéki központok elsőségét.

Vásárlásaink valamivel kedvezőbbben alakultak az idén, mint tavaly, minek oka főként az, hogy a várt állami segély utalványoztatván, anyagi eszközeink kedvezőbb helyzetbe juttattak. Az adományok és letétek forrása is csordult és csöppent. Különösen ki kell emelni Stripszky Hiador és Kolozsmegye ajándékát, de még inkább gr. Kuun Géza ajándékát, mely a Gyulai és Kuun grófi családok egyesített levéltárát foglalja magában. Erről részletesen még nem emlékeztem meg, mert a levéltár földolgozása a végső eredményeket nem tüntethette ki. A csere-anyag az idén is tiszteletreméltó gyarapodást mutat. Különösen föltűnő a böles. stb. szakosztály kiadványaiért csereben bejött anyag statisztikájában mutatkozó örvendetes emelkedés, a mit alig tulajdoníthatok másnak, mint annak, hogy a csereviszony rendezését és a csereanyag kezelését sürgetsemre a válaszmány a múlt évben a könyvtár körébe utasította.

Régi törekvésem volt a nemzeti színházi könyvtár megmenetése. Az erre indított eljárás során a belügyi miniszter úr a színházi levéltárát át- és ki is adatta, de azzal a föltétellel, hogy az anyagnak pontos lajstromát a könyvtár készíttesse el. Mivel erre nem vállalkozhattunk, a kérdés még eldöntve nincs. A kiindulásul szolgáló könyvtár azonban még mindig a bizonytalanság örvényén lebeg.

Az így gyűlő anyag és az így folyó rendezés előre vetette árnyékát. Helyiségeink újra szűkeknek bizonyultak s újra bérletre kell gondolnunk. Az ezzel járó kellemetlenségek és nehézségek súlyát azonban könnyen viseljük. A végleges megoldás nem késik immár soká. A miniszter úr a múlt év folyamán nyilvános tervpályázatot hirdetett az egyesített könyvtárak elhelyezésére szolgáló könyvtári épület biztosítására s a pályázat eredményeként az építkezés megkezdése az idei év nyarán megtörténik.

Az esztendő eredményeiről a jelentés végéhez fűzött kimutatók fognak szólani, de arról, hogy e viszonyok és az új helyzet alakulása között mi a könyvtár föladata, a fejlődés követelménye és törekvéseinek czélja: kénytelen vagyok valamivel körülményesebben emlékezni meg.

A könyvtár tehát ma úgy áll és a közel jövőben úgy fog állani, hogy fejlődésének második fokát elérte, az az, az új épület-

ben való elhelyezéssel eléri. A kérdés az: megmaradjunk-e a fejlődés második lépesején, vagy törekedjünk a följebb haladásra? Henye kérdés, mert haladni és fejlődnie kell minden szervezetnek, míg csak előtte út van és fejlődhetik.

Igaz, de a könyvtár s hozzá teszem, az egész múzeum haladása és fejlődése nem belső ügye a gyűjteményeknek, hanem kapcsolatos azzal az iránynyal, a melyben a főntartó testület, a múzeum-egylet halad. Ez tehát tágabb értelmű, múzeum-egyleti kérdés, s azon határozódik, hogy a Múzeum-egylet miképen dönt a most folyó vitában: új alapszabályait a múzeumi alapra, vagy az akadémiai gondolatra fogja-e fektetni.

Megint az a kérdés t. közgyűlés, a mely három év óta kísért és két évtizede ringatózik abban a meggyőződésben, hogy tekintélye kiállotta az idők kritikáját. Ezelőtt három évvel vetettük föl, azóta szőnyegen tartjuk s ma, ha a t. közgyűlés megengedi, történeti fejlődésében és egyletünk múltjának tükrében fogjuk magyarázni.

Annál inkább kötelességünk ezt tenni, mert avatatlank előtt teljesen védtelenek vagyunk. Olvassuk, hogy a Múzeum-egylet tudományos jellegét akarjuk eltörölni, hogy a tudományos munkásság ellenségei vagyunk és hogy holt kincseket gyűjtve, az egylet eredeti rendeltetését kockáztatjuk és az alapítók czéljait elejtjük. Mennyi súlyos vád és olyan helyen, a hova mi nem járunk, tehát nem is védekezhetünk.

Ideje már egyszer szemébe nézni ennek a fölfogásnak és megállapítani, minden további magyarázgatás nélkül, hogy úgy az 1841—3 erdélyi országgyűlés, mint gr. Mikó és társai 1859-ben, múzeumot és nem irodalmi, vagy tudományos társaságot alapítottak. Ez a meztelen tény, ezt öltöztetni szabad, de az öltöztető csak ruhát ad a testre, s nem pótolja magát a testet.

Az országgyűlés előtt példaként a Magyar Nemzeti Múzeum lebegett. Ez eleintén a nemzeti tudományos törekvéseknek középontjául tekintetett, nem szervezetében rejlő tudományos jellege miatt, hanem, mert tagjai, tisztviselői, a mai napig részesei a magyar tudományosságnak. De annak képviselését nem vállalta és nem követelte. Tudományos jellegét a saját múzeumi rendeltetése szerint és a nemzetközileg elismert tudományos föladatokra szorítva, mindig vitatta, magának kivítva és Pulszky Ferencz idejében az európai múzeumok színvonalára emelkedett. A fejlődésnek ez a menete és a gondolatoknak ily tisztasága nem irányította az 1841—43-i országgyűlést. Akár azért, mert az erdélyi tudományos életnek akkor más szerve nem volt, akár azért, mert a múzeum tudományos jellegét tisztán nem fejtették ki, határozatlanul fogalmazták a tudományos működésre vonatkozó fölszólalásokat, de a múzeum föllállítását annál határozottabban fejezték ki. Az alapítás idején a megerősítésre váró alap-

szabályok tervéből a HTT. az akadémiai jelleget egyszerűen törölte, mert az erők megosztását a múzeum érdekében nem tartotta helyén valónak. Fölállott tehát a múzeum, mint tudományos intézet a maga szakosztályaival, a melyek azonban nem tudományos, hanem múzeumi szakosztályok voltak és valójában az egyes tárakat jelentették.

Az a nagy nemzedék, mely alapította, boldognak érezte magát így is. Volt tehát Erdélynek szerve az erdélyi múlt emlékeinek gyűjtésére, a honismeret terjesztésének nemzeti czéljaira és nem lehet tagadni, hogy ezeken kívül a múzeum gondolatán túl, az intézményhez valamelyes politikai, társadalmi és szorosán vett magyar közművelődési árnyalat is kapcsolódott. A múzeum azután lassanként összehordta gyűjteményeit és ez alapon Kolozsvárt egy kisebb társaságnak önzetlen munkálkodása és nemes tudományos foglalkozása körében igen tiszteletre méltó tudományos mozgalom indult meg. Ez természetesen szított a múzeumhoz, mert munkálkodása is a gyűjteményekre volt alakítva, a mint ezt az első kiadványok, főként az *Evkönyvek*, igazolják. E tudós körnek része volt abban is, hogy az erdélyi egyetem Kolozsvárra kerüljön, mert a múzeumban már meglévő tudományos anyag is erősen számításba jött. Az egyetemmel kapcsolatos múzeum lassanként háttérbe szorult, az egyetemmel idekerült tudományos erők egy része pedig a múzeum keretében kezdett érvényesülni és a gyűjteményeket az egyetemre bízván, az akadémiai gondolatot forgatta fejében s annál inkább, mert a múzeum vezetői állottak az akadémiai törekvés élére. Ezzel együtt járt azután a kétféle foglalkozás lélektana szerint a múzeum elhanyagolása. Mert könnyebb a nyilvánosság előtt is érvényesíthető tudományos és akadémiai szereppel kitűnni, mint a múzeumnak csendes és folytonos munkájában találni gyönyörűséget. Azonfelül az akadémiai tevékenység anyagilag is gyümölcsözőbb foglalkozás, mint a múzeumi önfeláldozás.

Kétségtelen, hogy 1884-ig az Erdélyi Múzeumi-egyletnek nem volt olyan szerve, mely akadémiai jelleggel a tudomány művelésére szolgált volna. Sem az országgyűlésen, sem az alapításkor nem gondoltak ilyenre, hanem csak a tudományra, mely a múzeum fogalmával mindig együtt jár, és mely a múzeumok vonzó körébe kerülőket mindig megköörnyékezi. Sem az első alapszabályokban, sem a továbbiakban nincs meg az akadémiai jellegű tudományos munkálkodás szervének még csak gondolata sem. Sőt inkább az első alapszabály tiltakozik az ellen, hogy a múzeum magának tudós társasági rangot, vagy tekintélyt követeljen s a többi javaslat és átdolgozás 4. §-a is a leghatározottabban kifejezett múzeumi czélokot állapít meg.

A szakosztályok, mint önállósuló tudományos szervek, 1884-ben kerültek bele a módosított alapszabályokba. A hozzájuk fűződő

hagyomány e szerint csak 1884-re vihető vissza, de semmi esetre sem az alapítókra. Minden érv, mely nincs tisztán az 1884-iki törekvésekhez kötve, hamis világitással illeti az alapítást és az alapítók álláspontját.

E tények megállapítása után a Múzeum-egylet tudományos föladata már most így határozódik meg: a Múzeum-egyletnek föladata múzeuma által szolgálni a tudományt, és csak 1884 óta van abban a tévedésben, hogy e célra akadémiai szervezetet kell öltenie. Az alapítók e szolgálatot tisztán és határozottan a múzeum föladatává tették, az utódok tágitottak az alapítók fölfogásán és a szakosztályokban ilyen szervezetet létesítettek.

Az alapítók célja volt egy erdélyi jellegű múzeumnak meg-alapítása az 1841/3. orsz.-gyűlés határozata szellemében, mely köz-művelődési és tudományos törekvések előmozdítására alkalmas legyen. A múzeum maga közművelődési intézmény s így fogalmában benne van az alapítóknak első helyen kifejezett célja. A múzeum maga tudományos jellegű intézmény és működése tisztán tudományos alapon áll. Tehát a második kívánság is, melyet hozzá fűztek, a múzeum fogalmának lényeges alkotó jegye. Ezek szerint, a jól működő múzeum egyaránt szolgálja a közművelődést és a tudományt.

Nincs tudomásom arról, hogy akadt volna eddig tudomány-nyal foglalkozó nyugati ember, ki a múzeumban csak holt kincsek gyűlő helyét látta volna. A nyugati kultúra ölen nőtt nemzedékek szemében minden gondosan kezelt múzeális gyűjtemény a tudományszerző vizsgálódás, szabad kutatás és elmélyedő búvárkodás temploma. A benne folyó munka teszi élővé a „holt kincseket“. Tudományszerző életünk mai alakjai között számosan vannak, kiknek egész tudományszerző érdekük az, hogy a múzeumi „holt kincseket“ a meg-elevenítő nyomdafesték számára lemásolták, vagy „ad vivum“ lerajzolták. De még az ilyen másodlagos tudományos elmék sem tartották érdemesnek lenézni a „holt kincseket“. A keleti *nem bánom* elvén nőtt mezei hadak előtt a múzeum valami ismeretlen, de tiszteletre méltó intézmény színében jelent meg, de arra nem vetemedtek, hogy bírálni merték volna. E között a két szélső fölfogás között mozgó vélemények legjobb esetben tájékozatlanságot árúlnak el, a fölfogások amábilis konfuzióját, a melyet nem lehet és nem kell tisztázni.

A múzeumok és gyűjtemények biológiájában három fejlődési fokot különböztetnek meg: a gyűjtés, a rendezés és a tudományos földolgozás korát. E fejlődési fokok körülbelül ugyanazt a viszonyt tüntetik föl, mint a mely az amateur, (gyűjtő), a dilettáns, (műkedvelő vagy konyító) és a tudós (szakember) között mutatkozik. A múzeumokat régen gyűjtők csinálták, vagy dilettánsok intézték; ma ez a szakemberek dolga. Világos, hogy múzeumi kérdésben a

szakemberek szava a döntő, nem a gyűjtőké, vagy a konyitóké, továbbá az is, hogy mindenkinek a szempontja a szerint alakúl, a mint e kategóriák egyikébe tartozik, vagy egyikébe sem illik.

A múzeumnak mindenütt megvan a maga tudományos jellege, rendeltetése, célja; mikor tehát a Múzeum-egylet a múzeumok érdekét szolgálja, az alapítóknak legtisztább szándékát valósítja meg s abban egyúttal a tudomány szolgálatára is elkötelezte magát. A múzeum 1884-ig az alapítók szellemében élt és dolgozott. A múzeumi gondolat uralkodott és a fölmutatott tudományos munkálkodás 1878-ig a múzeumra volt alapítva. Ha nem is intézményesen, de öntudatlan ösztön szerint. 1884-ben akadémiai szervezettel önállóan, tudományos irányú társaság alakult a czéggjegyző Múzeum-egylet czégével.

Tudományos társaság, melynek tagjai nem voltak egyben a múzeum tagjai, melynek *Kiadványa* nem volt a múzeum kiadványa, melynek irányítására az anya-egyesület nem folyt be, melynek tagjai az anya-egylet választmányában benne ültek, melynek önálló bevételei és számadásai voltak, mely a maga autonomiáját teljesen bírta, évenként nagyobb összegű segélyt élvezett az anya-egyesülettől, tehát állam volt az államban és nem szolgálta az egyletnek azt a tiszta és az alapításkor kifejezett célját, a melyre az egylet maga megalapított.

Mikó Imre grófnál e kérdésre klasszikusabb tanút talán nem kell keresni. A nemes gróf a Múzeum-egylet rendeltetését első megnyitói beszédében a következőleg határozta meg:

Elmondván, hogy a kezdés mily sok bajjal volt egybekötve, így elmélkedik: „Ki tegye-e ezt? Régen az országgyűlés lett volna erre hívatva. De ez nem létezett. A kormány? Ezt az új rendszer beállításának csoportos gondjai foglalták el. Azok, kik ez ügyet régen alkotmányos úton kezdeményezték, kérelmi úton tenni kétkedtek. Nem volt más mód, mint magával a formailag hallgató országgal, a hazabeli népségek jobbjával tétleg kezdeményeztetni ez ország díszére és szellemi javára czélzó intézetet. Egy, a haza minden népfajait és osztályait magába záró egyesületbe kellett belevonni mindazokat, kik a hon szellemi érdekei iránt elfásúlva nem voltak s tétlenségben nem várhatták az idők javulását. Ugy van, egy erkölcsi testületet kellett alkotnunk, hogy ez aztán a múzeumot alkossa meg. (Gróf Mikó kézíratai, XIV. köt. 31 old.)

A Múzeum-egylet, mint a múzeumnak társadalmi képvisellete jelent meg és szerepelt. Kötelessége a múzeumot gondozni, kötelessége azt tudományos munkára serkenteni, e nemű munkájában ellenőrizni, erre segíteni és mindent megtenni, hogy a gyűjtemények a gróf Mikó és társai által kitűzött nemes föladatokat betöltsék.

E helyett a Múzeum-egyesület akadémiai szervezetet alkot,

hogy azzal szolgálja a tudományosság ügyét, annak istápolására elvonja a gyűjteményektől az anyagi erőt, önállósít két tudományos társaságot a maga rovására és azt mondja, hogy az alapítók szellemében jár el. A tudományos társaságok egyike, a hozzá legközelebb álló gyűjteményekkel nem tud kapcsolatot találni. Sem a gyűjteményekkel sem az egyesülettel nincs szorosabb összetartozandósága; sem egyiknek sem másiknak nem közlönye az a kiadvány, melyben akadémiai célját szolgálja. Ilyen módon elérte azt, hogy idegen lett a saját otthonában és a fiatalabb és örökre fogadott testvér mesebeli étvágyával szedi el az idősebb és természetes gyermek elől a szülői házban a legjobb falatokat.

Ilyen falat volna a folyóirat. A múzeumnak folyóíratra van szüksége, hogy a közönséggel állandó összeköttetést tudjon föntartani, hogy abban a maga tudományos munkálkodását közzé tegye, hogy azzal a többi testvérintézmény kötelékébe állhasson. Ilyen volna a nagyközönség, melyre minden múzeumuk támaszkodnia kell. A múzeumnak van évek hosszú során keresztül 50–75 tagja, a szakosztályoknak százakra menő tagjai vannak. Ilyen falat volna a tárgyi és személyi javadalom, mely redukált állapotában a nevelésig kevés és kicsiny. Ezek miatt a múzeumi élet mind jobban zsugorgott, az akadémiai mind jobban terjedt. Így azután a múzeum egészen kiesett a világ fogalmából és a szakosztályok domináltak az egyesületben. A kérdés az: hogy a meddig a múzeumok dolga rendben nincs, szabad-e másodlagos és későbbi keletű célokat szolgáló intézményt létesíteni a Múzeum-egyletben és az eredeti cél veszélyeztetésére? A rideg alternatíva a választmánynak nem tetszett, a megalkuvás terén elérhették a gyűjtemények azt, hogy a szakosztályok legalább szervezeten szorosabban kapcsolódjanak az anya-egyesülethez és az egyes gyűjteményekhez.

Mialatt az egyleti élet horizontján a múzeum napja mind lejjebb és lejjebb esúszott az ég aljára, az ellenkező oldalon pedig a sáppadt hold emelkedett föl, hol fogyva, hol telve: az uniált országok közéletén nagy változások mentek át. A politikai fordulattal a nemzeti munka egész öntudatosan és nagy súlylyal vetette magát a társadalmi életre és minden téren alkotott. Így a tudományok terén is. A dunántúli történetkedvelők megalapították a Történelmi Társulatot s ettől kezdve a legújabbban alakult nyelvtudományi társaságig, az Erdélyre is kiterjedő nemzeti tudományosságnak hatalmas szervezete alakult ki. Mikó gróf hirdette, hogy egyesíteni kell a szétvált erőket, közös közművelődési és nemzeti haladásra az anyaországot s a vele úniált Erdélyt. Sajat korának és nemzedékének földadatát föllismerte és élére állott azoknak az erdélyi hazafiaknak, kik szolgálatukat az egyesült magyar életnek szentelték, irodalomban, tudományban, politikában, társadalmi és közgazdasági törekvésekben.

A Történelmi Társulatnak első elnöke volt ő maga és saját tevékenységét az ország szívébe helyezte át. Őva intette kortársait a szeparatiztikus hagyományok követésétől, hiú beczézetésétől.

A megmozdult és alkotásra kész közélet rohamosan pótolta az előző korszak tehetetlensége miatt meg nem valósítható társadalmi intézményeket. Csupán Erdély hallgatott, legalább látszat szerint. Mert itt is folytak a tervezgetések s egyes kisebb jelentőségű mozgalom itt is mindig volt. Ilyen volt az erdélyi egyetem kérdése, melyet gróf Mikó ápolgatott. Ilyen volt a Múzeum-egyletben készülődő akadémiai szervezet előkészítése. Az addig szervezet nélkül is derekasan dolgozó tudományos férfiak szervezett, intézményes formában megjelenő tudományos élet teremtésén fáradoztak és azt a múzeummal kapcsolatosan akarták megvalósítani. A lappangó törekvést siker koronázta s még az a külső színe is meg volt, hogy a Múzeum-egylet életét dokumentálta, a mire akkor valóban szükség is volt, mert azidétt a Múzeum-egylet régi tekintélyében, vonzó erejében és népszerűségében jelentékeny veszteséget szenvedett.

A fordulatot az okozta, hogy az erdélyi társadalom is eleve-nebb életre kelt és a magyarországi példájára, a társadalmi tevékenység terére vetette magát. Továbbá az okozta, hogy az egyetem a maga tekintélyével és súlyával ránehezedett a múzeumra és a múzeum gyűjteményeit egy időre elvonta a közönség szeme elől. A gyűjtemények biztosítására és kezelésére nagyjelentőségű volt ugyan ez a változás, de a Múzeum-egylet társadalmi szerepére kétségtelenül hátrányosnak bizonyult. A fordulatban része volt annak is, hogy Erdély legjelesebb fiai, Mikó gróf példájára, a középpontba siettek és a magyarországi testvérhaza ezt a cserét a maga részéről nem viszonzta. A kölesönösség még ma sem alakult ki teljesen. Akkor pedig csupán az egyetem révén kapott Erdély a maga fiaiért elenyésző kis százalékban némi kárpótlást. De a fordulat megtörtént s az élni kezdő erdélyi társadalom egymásután érezte új intézmények szükségét.

Az új intézmények részben olyanok voltak, a melyek a Múzeum-egyletnek alapítási elveit sajátították ki és részben olyanok, a melyek egyenesen versenytársául voltak tekinthetők. És ezek mégis megalakulhattak, mert reájok szükség volt és mert a Múzeum-egylet tekintélyének esorbúlását senki sem látta vagy érezte, sőt ugyanazok a férfiak, a kik a múzeumnak oszloposai voltak, jártak elől az újonnan alakuló intézmények susogóiban.

Az új intézmények tehát részben a múzeum alapítási programjának kisajátításával, részben azonos czélok kitűzésével a múzeum-egylet tekintélye fogyását és társadalmi helyzetének folytonos kisebbedését vonták maguk után. A Múzeum-egyletnek az alapításkor nagy rugója volt a nemzeti politikai és közművelődési pro-

gramm, nagy ereje volt a honismeret és annak terjesztése, az arra való gyűjtemények és kiadványok, a múzeumnak nagy varázsa volt a nemzeti múlt emlékeiben rejlő nemzeti erő biztosításában. És íme, alig két évtized alatt, a míg az akadémiává előlépett szakosztályok virágzása delelt, a Múzeum-egylet lába alatt a talaj megmozdult. A honismeret terjesztésére, ily irányú gyűjtemény szervezésére, folyóirat kiadására, könyvek íratására, mindez alapítóink programja, megalakúl az Erdélyrészi Kárpát-Egylet; a magyar társadalmi erő és nemzeti politika biztosítására és a nemzeti politika ébrentartására, ápolására megalakúl az Erdélyi Magyar Közművelődési Egylet. A nemzeti múlt emlékeinek gyűjtésére és az azzal járó ismertető, nyilvántartó, leíró és tudományosan meghatározó irodalmi munkásságra az erdélyi területen is egyre-másra alakúlnak az új múzeumok és a velök kapcsolatos, tudományos jellegű és irodalmi egyesületek. A Székely Nemzeti Múzeum egyenesen az Erdélyi Múzeum-egylet mulasztásából támad, a dévai múzeum s a többi mind, hasonló programmal és czélokra, egy-egy darab területet vont el a régi Erdélyi Múzeum, az anyaegylet, birtokából. A folyam futja a maga útját s nem törődik azzal, hogy hol rombol. A gondos ország védi partjait, a közönyös területéből annál több pusztul el. És sajnosan tapasztaljuk, hogy az erdélyi, múzeumi és honismertetési, vagy akár nemzeti politikai viszonyainkban, itt Erdélyben, a mi partjainkból nagyon sok részletet elsodort az élet. Szász testvéreink Vereinjai, múzeuma és könyvtára, levéltárai s a rajtok épült tudományos munkásság igazolják ezt a tételt; a román testvérek gazdasági politikája a tétel másik felét. Ime, az alapítási programból nem maradt más, mint a múzeumi gondolat, nem maradt más, mint a nyolczvanas években megalakult akadémiai szervezetet takaró szakosztályi rendszer, a mely még azzal sem vigasztalhatja magát, hogy legalább hiányt pótol. Mert a tudományos élet képviselőjére Mikó gróf az egyetemet szánta s az élet azt ismeri el; az irodalmi babérok termőfaja pedig a gróf Kuun Géza pártfogása alatt megalakult Irodalmi Társaság. A hol az ember tudós lehet a legolcsóbb tudományos folyóíratra való előfizetés által, nem örül a dicsőségnek úgy, mint ha olyan társaság választja meg tagjának, a mely tagjainak számát eleve meghatározta.

Ime, t. közgyűlés, az akadémiai eszme története a múzeum-egylet körében s mellette a múzeumi gondolat az egész erdélyi közéletnek három tizedes korszakában. A Múzeum-egyletnek alapítási programjából csak a múzeum gondolata maradt meg, s az is úgy és oly elhanyagolt állapotban, hogy évek óta kell küzdenünk annak reaktiválásáért. A többi program ki van sajátítva, a múzeum vonzó köre területi veszteséget szenvedett és az alapításkor jelentkezett 125 igazgató, 382 alapító és 930 részvényes tag létszáma

annyira leszállott, hogy éveken keresztül, 60—70 részvényes tag volt csupán a Múzeum-egylet kebelében, míg az 1903-iki kimutatás szerint a szakosztályokban (280—248) együttesen 528 tag szerepelt. Harminczhét esztendő alatt az egész emelkedés az igazgató tagok számában 23, az alapítókéban 48 volt, míg a veszteség a részvényes tagok számában (1903) 855 lett. Ha a szakosztályok tagjait is ideszámítjuk, az 1866—68. kimutatás szerint 125 ig., 382 alapító, 930 részv., 1691 adakozó ellenében 1903. kimutatás szerint 168 ig., 432 alapító, 75 részv. és 528 szakosztályi tag, tehát összesen 3228 érdeklődővel szemben van 1203 érdeklődő. A minék helyes értelmezésére szükséges tudnunk, hogy 1866 óta a magyar értelmiség legalább 60%-al gyarapodott.

A kérdésnek van egy másik oldala is, mit adott cserében e veszteségért az akadémiai eszme 1884 óta, mióta a szakosztályokban önálló szervezetet nyert? Kétségtelen érdemeit elhomályosítani nem törekvésem, az erkölcsi és a tudományos szolgálatokat nem kicsinylem, nem bírálok, nem is mérlegethetem. Vizsgálom annak múzeumi vonatkozását és az alapításban meghatározott elvéhez való ragaszkodást. Tehát első sorban is csak arra a szakosztályra terjesztem ki figyelmemet, melynek az a főadata, hogy a múzeumnak két rokon-gyűjteménye fölött a tudományok fáklyása, vagy zászlósa legyen.

Az „Erdélyi Múzeum” 1884—1904-ig terjedő évfolyamaiban mindössze 7 olyan czikk volt, a mely a múzeumnak a hozzá közel eső két gyűjteménye anyagára vonatkozott. Ez idő alatt összesen 375 nagyobb cikket, tanulmányt, értekezést véve számba, s a kisebb közleményeket e kimutatásnál mellőzve, a szorosabban vett főadatot, a múzeumit, csak 7 czikk, a távolabbit, a tudományt, 368 dolgozat szolgálja. Ebből Erdélyre esik 171, Magyarországra 116, a külföldre 78.

Az itt felsorolt adatokból két körülmény föltétlenül megállapítható. Az első, hogy a kiadványok nem támaszkodtak a múzeum gyűjteményeire, a mi azzal egyértelmű, hogy az alapításkor megállapított elvet nem tartották szem előtt. A másik viszont az, hogy a *Kiadványok* általános irányával inkább a magyarországi tudományos faktorok között helyezkedett el, kétségtelenül bizonyos lokális színezettel, mint az erdélyi részek szereplő tudományos társasága. Ha az első szempontból nézzük: a levont következtetés máshova nem lyukadhat ki, minthogy az ily munkásság a gyűjtemények érdekét nem szolgálta. Ha a második eredményt tekintjük, meg kell állapítani, hogy az alapítók gondolatát csak részben, a múzeumét egyáltalában nem szolgálta.

A vázolt fejlődés során tehát bebizonyult, hogy a Múzeum-egylet az idők folyamán eredeti tekintélyéből és jelentőségéből veszített, hogy az alapítási programnak két lényeges főadatára

ma más egyesületek vannak rendelve, hogy a vonzó körébe tartozó erdélyi területen tért veszített és végül, hogy az erőszakosan magyarózott akadémiai törekvés a Múzeum-egyletre kevés kárpótlással járt. Ezzel szembe bebizonyult, hogy a múzeumi eszme egy darabig szinte kiesett a közönség tudatából, hogy a múzeumnak riválisai támadtak, minek folytán úgy az anyagi gyűjtés, mint a tőle képviselt tudományos disciplinák művelése tekintetében érzékenyen szenvedett. Maga az a tény, hogy évek óta vitatjuk a múzeumi gondolat elsőbbségét egy Múzeum-egyletben, hangosan beszél a mellett, hogy a múzeumi gondolatot az egyletnek egy részében elejtették.

A haladó időben az államhatalom a múzeumokra kezdett figyelni. Belátta azoknak nemzeti tudományosságunk és nemzeti multunk erősítésére szolgáló jelentőségét. S akkor, mikor az egész országot bevonta a közművelődési mozgalomnak ily intézmények által való emelésébe, a mi múzeumunk az országos főfelügyelőséggel nem tudott szervesen kapcsolódni. Körülöttünk egyre-másra emelkednek könyvtárak és múzeumok, mi pedig küzdünk, noha múzeum-egylet vagyunk, a magunk gyűjteményeinek reaktiválása érdekében. A haladó időben a társadalomnak új föladatai mutatkoztak, a közművelődésnek és a tudománynak népszerűsítése, a mi alapszabályainkban könnyen elhelyezhető lett volna. De az Erdélyi Múzeum-egylet sem a Szabad Lyceum, sem az University Extension feladataiért nem lelkesült. Pedig találhatott volna teret, hogy kárpótolja magát a már korábban elvesztett területekért — a tudomány nevében, melyet az akadémiai eszme propagálásaként hirdet.

A haladó idő megtanította a haladó emberiséget arra, hogy a társadalmi és az egyesületi életben, a gazdasági és a tudományos világban, szóval, hogy minden téren a munka-felosztás elvének kell diadalmaskodnia. A tudományok művelésében is megvan ez a felosztás. A tudományok anyagát elő kell készíteni, erre valók a különféle intézetek, laboratoriumok, gyűjtemények, könyvtárak, vegyi konyhák, kísérleti, megfigyelő állomások. Minden ily intézménynek megvan a maga speciálisan tudományos föladata és működési köre, a mely szintén a tudományt szolgálja. S az a nevezetes, hogy az ily intézmények arányosan biztosítják mindenütt az igazi tudományos munkálkodást. Nemzeti történelmet, gyűjtemények nélkül nem lehet írni és tanítani, természettudományi munkásság nincsen laboratoriumok és intézetek nélkül. Múzeum-egyletnek, ha tudományt akar művelni, a maga gyűjteményeire támaszkodva, annak érdekeit szem előtt tartva, annak anyagát ismertetve, földolgozva, meghatározva, közzétéve, esetleg ki is adva, kell a munka-felosztás elve szerint művelnie a tudományt. De az ily munkálkodás a tudomány művelése marad és még sem ad a múzeum tudományos munkálkodásának akadémiai jelleget. Ez lebegett Mikó gróf és társai előtt, ilyen tudo-

mányos munkásság. Ilyent végzett ő maga is, mikor a közélet pihenése idején Mikó Ferencz Históriáját másolta, mikor Adatait négy kötetben közzétette, mikor Szabó Károlyt Kőrösről Kolozsvárra hívogatta, mikor a nemzeti múlt és a honismertetés érdekében való dolgozást sürgette.

Tévedés azt hinni, hogy az akadémiai eszme egymagában jelentheti a tudományos munkásságot; tévedés azt hinni, hogy a múzeumi gondolat kizárja azt. Talán nem vagyunk már ott, a hol a múlt század közepén némely elmaradott ember állott, a ki azt hirdette, hogy a múzeumok és könyvtárak embelei csak arra valók, hogy a szabadon heverő könyveket polcaikra tegyék vissza, vagy, hogy a beporosodott madarakat tollseprővel kiporolják. Kérdezzék meg a hozzá nem értők a hozzá értő szakemberektől, hogy a múzeumok ma micsoda tudományos előképzettséget föltételeznek és mily értékes munkát végezhetnek, ha arra képesítve vannak. De hát ezek köztudomású dolgok. Tehát illik ezeket figyelmen kívül hagyni. De hát ezeket a nézeteket ki hangoztassa, ha nem a múzeumok és gyűjtemények?

A mi programmunk az, hogy a Múzeum-egyletben a múzeumokat reaktiváljuk, munkájukra képessé tegyük, tudományos jellegünket elismertessük, tudományos munkával ugyanazt a szolgálatot végezhessek a mi édes hazánk javára, a mit a többi múzeum végez a maga édes hazája dicsőségére. Ha most fölvetem azt a kérdést, hogy a külföldet járó magyar miért jó haza búslakodó kedvvel a mívelt nyugat múzeumait látva: azt kell-e felelnünk, azért, mert ott a múzeumok tényleg múzeumok, vagy azt, hogy mert nálunk a múzeumok között van olyan is, a mely nem múzeum?

A Múzeum-egylet most abban a szerencsés helyzetben van, hogy a múzeumi ügy előrevitele immár elismert állami föladatot tesz, hogy a tudományegyetemmel kapcsolatos építkezés során gyűjteményei modern és szakszerű, önálló épületeket fognak nyerni, hogy a gyűjtemények gondját az állam a maga arra való embereivel ellátatja: tehát, minden logikai következtetés arra sarkal, hogy az egylet is tegyen meg mindent múzeuma érdekében. Az idő pedig azt követeli, hogy munkafelosztás alapján állva, minden tényező a maga illetékes munkáját végezze el; a körülmények azt ajánlják, hogy maradjunk meg azon a visszaszorított területen, hova az idők folyamán jutottunk; az új politikai alakulás azt tanácsolja, hogy ne csináljunk a tudományos életben külön erdélyi tudományt; az okosság meg azt, hogy fogadjunk szót nagy alapítónknak, gróf Mikó Imrénnek, és gondoljunk azt, a mire alapítottunk és el vagyunk híva.

Ha azután a magunk körét fölismertük, ha abban jól és eredményesen dolgozhatunk, ha munkánk sikerét látjuk és meggyőződünk arról, hogy az elveszett tekintélyt is visszatérni látjuk, hogy

a megkisebbedett kúrián is tudunk benső gazdaságot vinni: jusson eszünkbe alapítónknak az a mondása is, melyet a M. Tört. Társulat közgyűlésén fejtett ki: „minden kor és nép cselekvő nemzedéke elébe saját földadatot tűz a Gondviselés s teljesítése vagy elmulasztása iránt a következő nemzedék előtt ő a felelős“. (Száz. 1868. 363.)

Az elmondottak talán megvilágítják, hogy a gyűjtemények érdekének képviselése sem a Múzeum-egylettel, sem az alapítók szándékával, sem az alapszabályokkal nem áll ellentétben; hogy tudományt lehet művelni akadémiái köntös nélkül is: hogy „holt kincsek“ az élő tudomány alapjaivá válhatnak, de múzeum-egylet csak úgy tölti be rendeltetését, ha múzeumot csinál és nem bújósdít játszik az akadémiái gondolattal.

Találjuk bele magunkat az idő és a körülmények alkotta helyzetbe, szabaduljunk az elfecsérlett hagyományok és hiún beczégett történelmi jog sallangjaitól, támaszkodjunk a múzeumainkban megtartott előjogra, merítsünk erőt az új irány parancsából, az új idő felismeréséből. Így majd visszaszerezhetjük, a mit elvesztettünk, amúgy kockáztatjuk azt is, a mit eddig megtartanunk sikerült.

Kérem jelentésem tudomásul vételét.

Kolozsvárt, 1905. május hó 21-én.

ERDÉLYI PÁL,
igazgató.

Megjegyzések.

Kötelességszerűleg közöltük e könyvtári jelentést, jóllehet annak legnagyobb része nem a könyvtárról szól, hanem a szakosztályok ellen irányúl. Tisztelettel viseltetünk minden vélemény iránt; de az igazság érdekében tartozunk néhány megjegyzéssel és helyreigazítással.

1. Azt mondja a jelentés, hogy „gróf Mikó és társai 1859-ben múzeumot és nem irodalmi vagy tudományos társaságot alapítottak“.

A muzeum-alapítást senki sem vonta kétségbe; de a kizárólag csak *muzeum* vitatását meczáfolja a legelső (1859.) alapszabály azon szakasza (6 §.), mely „a honismeretre vonatkozó tudományokról értekezletek és felolvasások“, folyóirat kiadása s „tudományos pályakérdések“ kitézése felől intézkedik; úgy hogy a 7 §. „az egylet által művelendő tudományok sorából csupán „a theológiát és politikát“ rekeszti ki.

2. Hosszasan polemizál a „jelentés“ az „akadémiai gondolat“, „akadémiai eszme“, „akadémiai köntös“, „akadémiai jelleg“ ellen.

Tudtunkkal a szakosztályok védelmezői az alapszabály módosítás hosszú vitája alatt soha semmiféle „akadémiai jelleg“-et vagy „köntöst“ nem vindikáltak az E. M. E.-nek vagy a szakosztályoknak; annál kevésbé „tudós“ jelleget a szakosztályok tagjainak. Az ez ellen irányuló szóáradat tehát teljesen fölösleges és tárgyaltan.

3. „A tudományos társaságok egyike a hozzá legközelebb álló gyűjteményekkel nem tud kapcsolatot találni“ — úgymond tovább.

Feleletünk ez: a kapcsolat mindig meg volt a könyvtár és a szakosztály között az előbbi könyvtárigazgatók idejében; nem kellett tehát a kapcsolatot keresni és „találni“, csak épen követni kellett volna az elődöket, a kik nem írták a szakosztályt „olyan hely“-nek, „a hova mi nem járunk“ (336 l.).

4. „Az „Erdélyi Múzeum“ 1884—1904-ig terjedő évfolyamaiban mindössze 7 olyan czikk volt, a mely a múzeumnak a hozzá közel eső két gyűjteménye anyagára vonatkozott“ stb. (343 l.).

Tudjuk, hogy a statisztika igen elasticusan kezelhető tudomány, de ennyire szabadon tán még sem szabad kezelni, mert tudva levő, hogy az E. M. minden évfolyamában van egy könyvtári jelentés (a jelenlegi — másfél ív — épen 20-ad részét teszi 30 íves évfolyamunknak!) és van egy régészeti jelentés: ez 20 évről már magában 40 czikk. A 20 évről összeszámított (?) 7 czikkkel szemben ezenkívül mi csak egy évfolyamot állítunk szembe: az 1898-ikét (mint az előbbi könyvtárigazgató itt töltött utolsó évét), a mely évfolyamában az E. M.-nak, az értekezések sorában, Ferenczi Zoltán könyvtárigazgatótól öt közlemény olvasható a könyvtár anyagából.

Azóta is szívesen közöltünk volna könyvtári cikkeket (a megnyit kaptunk, közöltük is); nem rajtunk múlt, ha keveset adhatunk. Méltó panasz csak az lehetne, ha valaha ok nélkül mellőztünk volna vagy egy múzeumi cikket. De ilyen mellőzésre nem tud rámutatni a könyvtári jelentés.

Szerkesztő.

1. A kolozsvári Ferencz József tudományegyetem és az Erdélyi Múzeum könyvtára gyarapodása 1904. évben.

	Egyetem				Múzeum			
	mű	kötet	fűzet	drb.	mű	kötet	fűzet	drb.
Nyomatvány	1421	2060	—	—	1540	2232	—	—
Önyomatvány	—	—	—	—	1	1	—	—
Régi Magyar Könyvtár	1	1	—	—	13	14	—	—
Folyóirat	31	630	—	—	27	269	—	—
Hírlap	1	5	—	—	47	226	—	—
Egyetemi nyomtatvány	12	—	254	—	—	—	—	—
Dissertatió	1529	—	1529	—	—	—	—	—
Értesítő	—	—	—	188	—	—	—	—
Vegyes nyomtatvány .	8	9	—	—	207	285	—	—
Térkép	4	—	—	4	25	—	—	27
Kézirat	—	—	—	—	40	44	—	—
Színlap	—	—	—	—	—	—	—	469
Proclamatio	—	—	—	—	—	—	—	2
Egyleveles	—	—	—	—	—	—	—	18
Gyászjelentés	—	—	—	—	—	—	—	2613
Öklel	—	—	—	—	—	—	—	2825
Facsimile	—	—	—	—	—	—	—	78
	3007	2705	1783	192	1900	3071	—	6032
	—	—	—	—	3007	2705	1783	192
Összesen:	4907	5776	1783	6224				

azaz 4907 mű 13783 darab.

2. Az Erdélyi Múzeum könyvtárának gyarapodása 1904. évben.

A) a nyomtatványi osztályban:

	Nyomtatvány		Ősnyomtatvány		R.M.K.		Folyóirat		Hírlap		Vegyes nyomtatvány		Térkép	Színkép	Prokla-	Egy le-	Gyász-		
	mű	köt.	mű	köt.	mű	köt.	mű	köt.	mű	köt.	mű	köt.	mű	drb.	d	a	r	a	b
Vétel	658	1139	—	—	7	6	11	105	2	11	22	22	2	2	—	—	—	—	—
Ajándék	500	609	1	1	6	8	8	78	32	146	44	94	—	—	65	2	18	1367	
Csere	257	313	—	—	—	—	—	3	79	—	—	2	4	23	25	—	—	—	12
Köteles péld.	125	171	—	—	—	—	—	5	7	13	69	139	165	—	—	404	—	—	1234
Összesen	1540	2232	1	1	13	14	27	269	47	226	207	285	25	27	469	2	18	2613	

B) A kézirtárban:

	XVII. század		XVIII. század		XIX. század	
	mű	köt.	mű	köt.	mű	köt.
Vétel	—	—	—	—	6	6
Ajándék	1	1	7	8	26	29
Összesen:	1	1	7	8	32	35

C) A levéltárban:

	O k l e v é l						Czimeres levél	Czéhírat	Oklevél másolat	Pecset	Arckép és viselet	Ex-libris
	XIV. század	XV. század	XVI. század	XVII. század	XVIII. század	XIX. század						
Vétel	—	—	—	—	1	4	—	2	—	—	—	—
Ajándék	—	—	2	142	1151	1498	1	—	2	30	—	8
Letét	1	4	7	4	1	—	—	—	3	—	—	—
Csere	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	40	—
Összesen:	1	4	10	147	1153	1502	1	2	5	30	40	8

Az ajándékozó neve	Nyomtatvány		Ős-nyomtatvány (1500-ig)	R. M. K. (1711-ig)	Vegyes nyomtatvány	Szinlap	Proklamatio	Egytelve	Gyászjelentés	Folyóirat		Hírlep				
	mű	kötet								mű	kötet	mű	kötet	mű	darab	mű
			darab													
Kováts Albertné	1	2														
Kováts Ede	1	1									1	3				
Köblös Zoltán					1											
Kuszkó István	7	8														
Kutassi Károly	1	1														
László Géza	1	1														
Lengyel Dánielné	1	1														
Dr. Lukinich Imre			1	1												
Gr. Majláth József	1	1														
Dr. Márki Sándor	1	1						281					5			
Moesz Gusztáv	1	1														
Orosz Endre	2	2														
Dr. Pataky Jenő	1	1														
Pálffy Mihály	62	65		4	5				1	1	1					
Persián Kálmán	2	2														
Rácz Viktor									3							
Br. Radvánszky Béla	7	7														
Dr. Richter Aladár	1	1														
Sándor Imre											1					
Schwarz Lipót	1	1								1	2					
Stief Jenő	1	1														
Dr. Szádeczky Béla	1	1														
Özv. Szász Domokosné	14	18				65	112									
Özv. Szász Geróné	135	110			1						1	18	3	26		
Szentmérioni Kálmán	2	2														
Szentpéteri György	1	2														
Dr. Széchy Károly	7	16												11		
Szigethy Lajos	1	1														
Thury Zsigmond	4	4							1							
Dr. Tóth Endre								1								
Dr. Veress Endre	5	5			3	3										
Dr. Veress Ferencz	3	3														
Egyes nyomdák ajándékai	49	63			30	73			9		28	1	39			
Ismeretlenek	4	4														
Összesen	500	609	1	1	6	8	44	94	65	2	18	1367	8	78	32	146

azaz 591 mű, 2388 darab.

B) A kézirattárban:

Az ajándékozó neve	Kézirat	
	mű	kötet
Ifj. Biás István, Marosvásárhely	2	2
Debreczeni Balázs	3	3
Feöldi Doby Antal, Homonna	6	6
Keserű Béla Nyárádszereda	1	1
Martian Julián	6	6
Nagy Margit, Nyárádszentlászló	1	1
Pálffy Mihály, Marosvásárhely	4	5
Schwarz Lipót	6	9
Szász Ferencz, Sepsiszentgyörgy	1	1
Thúry Zsigmond	1	1
Özv. Vadas Albertné	1	1
Levéltárból áttéve	2	2
Összesen.	34	38

C) A levéltárban:

Az ajándékozó neve	Oklevél	Czímeres levél	Oklevél másolat	Pecset	Ex-Libris
Ifj. Biás István, Marosvásárhely . .	8	—	—	—	—
De Bourcy Ferencz, Graz	—	1	—	—	—
Debreczeni Balázs	8	—	—	—	—
Gyalui Farkas dr.	—	—	—	—	8
Martian Julián	1	—	—	30	—
Nagy Margit, Nyárádszentlászló . .	47	—	—	—	—
Pálffy Mihály, Marosvásárhely . . .	1556	—	—	—	—
Puky József	1	—	—	—	—
Schwarz Lipót	1	—	—	—	—
Sebestyén József	1	—	—	—	—
Szenkovits Gyula, Nyárádszereda .	1166	—	—	—	—
Valentiny Antal	4	—	—	—	—
Veress Endre dr.	—	—	2	—	—
Összesen.	2793	1	2	30	8

4. Az Erdélyi Múzeum-Egylet könyvtárába az 1904. évben beérkezett cserepéldányok.

A) Az orvos-természettudományi szakosztály részéről:

H o n n a n	Nyomat- vány		Folyóirat	
	mű	kötet	mű	kötet
Magyar Tudományos Akadémia.	--	—	—	1
Magyar Nemzeti Múzeum.	—	1	—	—
K. M. Természettudományi Társulat.	—	—	—	1
M. kir. földtani intézet.	1	1	—	2
Magyar madártani központ.	—	—	—	1
Magyarországi Kárpát-Egylet.	—	1	—	—
Pozsonyi orvos-természettud. egyesület . .	—	1	—	—
Naturwiss. Verein f. Schwaben u. Neuburg. Augsburg.	—	—	—	1
Bergen Museum	—	3	—	2
Naturforschende Gesellschaft in Bern . . .	—	1	—	—
Société entomologique de Belgique. Bruxelles	—	—	—	1
Gesellschaft f. Natur-u. Heilkunde in Dresden	—	—	—	1
Royal Irish Academy Dublin	—	1	—	1
Phys.-med. Societät in Erlangen	—	—	—	1
Naturwiss. Verein d. Regierungsbezirkes Frankfurt	—	1	—	—
Société de physique et d'histoire nat. de Genève.	—	—	—	1
K. Gesellschaft d. Wissenschaften zu Göt- tingen	—	1	—	1
Naturforschende Gesellschaft Graubündens	—	1	—	—
Naturwiss. Verein f. Steiermark. Graz. . .	—	1	—	—
Verein d. Ärzte in K. L.-C. Deutsche Akademie d. Naturfor- scher Halle.	—	—	—	1
Verein f. naturwiss. Unterhaltung zu Ham- burg	—	1	—	—
Société Hollandaise des sciences à Harlem	—	—	—	1
Naturforschende Gesellschaft in Jurjev . .	1	1	—	—
Phys.-oek Gesellschaft zu Königsberg. . .	—	1	—	—
Museum Franc.-Carolinum Linz.	—	1	—	—
Geological Society of London	—	1	—	—
Royal Naturwiss. Verein f. d. Fürstenthum Lüne- burg	—	—	1	2
Naturwiss. Verein in Magdeburg	—	1	—	—
Ges. z. Beförderung d. ges. Naturwiss zu Marburg	—	1	—	—
Verein d. Freunde d. Naturgesch. in Meck- lenburg	—	—	—	1

H o n n a n	Nyomat- vány		Folyóirat	
	mű	kötet	mű	kötet
Nassauischer Verein f. Naturkunde	--	--	--	1
Société Zoologique de France. Paris	--	--	--	1
Societa Toscana di Scienze Nat. residente in Pisa.	--	--	--	2
Deutsch. naturwiss.-med. Ver. f. Böhmen „Lotos“ in Prag	--	1	--	--
K. Böhmisches Ges. d. Wissenschaften Prag	--	2	--	--
St. Gallische Naturwissenschaftliche Gesell- schaft	--	1	--	--
Stavanger Museum.	--	1	--	--
Kongl. Svenska Vetenskaps Akad. Stock- holm.	1	1	--	2
K. K. Naturhistorisches Hofmuseum in Wien	--	--	--	1
Naturforschende Gesellschaft in Zürich	--	--	--	1
Royal Society of Canada	--	1	--	--
Cincinnati Museum Association	--	1	--	--
Museo Nacional de Montevideo	1	2	--	--
New-York Academy of Sciences	--	--	--	1
Academy of Natural Sciences Philadelphia	--	1	--	--
Sociedade Scientifica de S. Paulo	--	--	1	1
Wisconsin Academy	--	2	--	--
Smithsonian Institution.	--	8	--	1
Összesen	4	44	2	30
<i>B) A bölcsészeti, nyelv- és történettudományi szakosztály részéről:</i>				
Magyar Tudományos Akadémia.	--	--	--	8
Magyar Nemzeti Múzeum	--	--	--	1
Magyar Földrajzi Társaság.	--	--	--	1
Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság	--	--	--	1
Magyar Iparművészeti Társulat.	--	--	--	1
Magyar Néprajzi Társaság	--	--	--	1
Magyar Protestáns Irodalmi Társaság.	--	--	--	2
Magyar Történelmi Társulat	--	1	--	1
Magyar Turista-Egyesület	--	--	--	1
Szent-István-Társulat.	--	--	--	1
Országos Középiskolai Tanáregyesület.	--	--	--	1
Országos Magyar Gazdasági-Egyesület	--	--	--	1
Ludovika Akadémia	--	--	--	1
Magyar-Zsidó Szemle szerk.	--	--	--	1
Kölcsey-Egyesület Arad	1	1	--	--
Békéscsabai Múzeum.	2	3	--	--
Hunyadmegyei tört. és rég. társulat Déva	--	1	--	--
Hunyadmegyei Ált. Tanító-Egyesület Déva	--	--	--	1

H o n n a n	Nyomat- vány		Folyóirat	
	mű	kötet	mű	kötet
Szepesmegyei történelmi társulat Lőcse . .	1	2	—	—
Mosonmegyei tört. és rég. egyeslet Magyar- Óvár.	1	2	—	—
Borsod-miskolci közmív. és múz.-egyesület	—	1	—	—
Nagybányai Múzeum-Egylet	—	1	—	—
Dugonics Társaság Szeged	—	1	—	—
Délmagyarországi tört. és rég. Múz.-Társ. Temesvár.	2	4	1	20
Tiszafüredi múzeum és könyvtár-egylet . .	2	2	—	—
Bács-Bodroghmegyei tört. társ. Zombor . .	—	1	—	—
Verein f. siebenb. Landeskunde.	—	—	—	1
Asociatiune p. lit. română si cultura popo- rului rom.	—	—	—	1
Royal Society of London.	—	—	—	1
K. B. Akad. d. Wissenschaften zu München	—	—	—	1
Kongl. Vitterhets, Historie och Ant. Akad. Stockholm	—	—	—	2
Museum of the Brooklyn Institute of Arts and Sciences	1	1	—	—
Összesen	10	21	1	49

5. Az Erdélyi Múzeum Könyvtára 1904. évi jövedelmeiről és azok fölhasználásáról.

A) B e v é t e l e k .

1. Készpénz 1903. decz. 31.-én	25	kor.	25	fill.
2. Rendes javadalom	4000	”	—	”
3. Rendkívüli (1904.) kölcsön	2000	”	—	”
4. Rendkívüli bevételek	11	”	16	”
5. Állami segély	4500	”	—	”

Összesen: 10536 kor. 41 fill.

B) K i a d á s o k .

1. Gyűjtemények gyarapítására	2422	kor.	97	fill.
2. Könyvkötő munkákért	5949	”	12	”
3. Szállítás és úti számlákért	518	”	86	”
4. Rendkívüli munkákért	380	”	—	”
5. Az 1901. és 1904. évi kölcsönök törlesztése és kamataiért	672	”	79	”
6. Vegyes kiadásokra	400	”	83	”
7. Készpénz 1904. decz. 31.-én	191	”	84	”

Összesen: 10536 kor. 41 fill.

6. A Tudomány-Egyetem és Erdélyi Múzeum-Egylet könyvtárának használata az 1904. évben.

H ó n a p	Házi használatra kivett művek		Az olvasóteremben használt művek	
	Hány mű	Hány darab	Hány mű	Hány darab
Januárius	624	755	2379	2967
Februárius	501	598	3423	3994
Márczius	567	676	3363	3885
Április	321	443	2230	2872
Május	305	456	1846	2414
Junius	298	408	1291	1986
Julius	} Az olvasóterem zárva volt.			
Augusztus				
Szeptember	370	450	2106	2940
Október	451	523	3823	4094
November	377	412	3829	4547
Deczember	356	397	2362	3734
Összesen.	4170	5118	26652	33433

Tájékoztató a könyvtár használatáról és nyitásáról.

1. Az olvasóterem nyitva van d. e. 9—1-ig és d. u. 3—7-ig.
 2. A könyvraktárakból október—februárius hónapokban d. u. 3 órán túl; márcziusban, szeptemberben d. u. 4 órán túl; a többi hónapokban d. u. 5 órán túl könyv ki nem adható.
 3. A délutáni órákban használandó műveket elő lehet készíttetni. Az olvasó személyesen, vagy az e célra elhelyezett gyűjtőszekrények felhasználásával, vagy postán írásbelileg, kérheti a délutánra szükséges műveket.
 4. Gyűjtőszekrények az olvasó-terem főbejárata előtt és a központi épület előcsarnokában vannak elhelyezve; a kérő-lapok naponként d. e. 12-kor és d. u. a 3. pontban jelölt órákat megelőző órákban szedetnek ki.
 5. Ruhatar használata az Utasítások 22. pontja szerint kötelező.
 6. Dohányozni a könyvtár helyiségeiben sehol sem szabad.
- A könyvtár olvasóterme nyitva van hétköznapokon d. e. 9—1-ig és d. u. 3—7 óráig. Zárva van vasárnapokon, újév napján, husvét, pünkösöd, karácsony két ünnepén egész nap, valamint decz. 24-én és 31-én délután.